

Asia: 1/41/2016

Lausuntopyyntö yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietinnöstä ja työryhmän ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudeksi tietosuojalaiksi

1 luku. Yleiset säännökset

Yleiset kommentit

-

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

2 luku. Käsittelyn oikeusperuste eräissä tapauksissa

Yleiset kommentit käsittelyn lainmukaisuutta koskevasta 3 §:stä.

-

Yleiset kommentit erityisiä henkilötietoryhmiä koskevasta 5 §:stä ja rikostuomioita ja rikkomuksia koskevasta 6 §:stä.

-

Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamiseen lapselle sovellettavan ikärajan tulisi olla:

-

Ikärajaa koskevat perustelut

-

3 luku. Valvontaviranomainen

Yleiset kommentit suullista käsittelyä seuraamuslautakunnassa koskevasta 16 §:stä

-

Muut yleiset kommentit valvontaviranomaista koskevasta 3 luvusta.

-

4 luku. Oikeusturva ja seuraamukset

Yleiset kommentit käsittelyn viivästymistä koskevasta 23 §:stä.

-

Tulisiko yleisen tietosuoja-asetuksen 83 artiklan mukaisia hallinnollisia sakkoja voida kohdistaa myös viranomaisiin ja julkishallinnon elimiin?

-

Perustelut

-

Mikäli vastaus hallinnollisten sakkojen kohdistamista viranomaisiin koskevaan kysymykseen on ei, pyydetään esittämään näkemys vaihtoehtoisesta seuraamusjärjestelmästä.

-

Muut yleiset kommentit oikeusturvaa ja seuraamuksia koskevasta 4 luvusta.

-

5 luku. Tietojenkäsittelyn erityistilanteet

Yleiset kommentit henkilötietojen käsittelyä journalistisia, akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten koskevasta 27 §:stä.

-

Yleiset kommentit tieteellisiä ja historiallisia tutkimustarkoituksia sekä tilastollisia tarkoituksia varten tapahtuvaa käsittelyä koskevista poikkeuksista ja suojaustoimista

Oikeusministeriö on lähettänyt lausuntopyynnölle EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietinnön (diaarinumero 1/41/2016). Lausuntopyyntöä ei ole lähetetty Työväenmuseo Werstaalle, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön nimeämä sosiaalhistorian ja työelämän valtakunnallinen erikoismuseo. Työväenmuseo Werstas katsoo kuitenkin välttämättömäksi antaa asiasta lausunnon, koska mietinnön toteuttaminen vaarantaisi museon toimintaedellytykset. Olen museonjohtajana antanut aiheesta myös haastattelun Yleisradiolle, joka julkaistiin 24.7.2017 ja löytyy verkosta osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9730022>

Työväenmuseo Werstaan kokoelmissa on noin 60 000 esinettä ja 350 000 valokuvaa. Näistä on tällä hetkellä (6.9.2017) sähköisesti luetteloituna 54079 valokuvan ja 34460 esineen tiedot ja aineiston digitointi etenee liki päivittäin. Museoaineistojen digitointi on kaikkialla Euroopassa katsottu välttämättömäksi ratkaisuksi saattaa museokokoelmat kansalaisten käyttöön ja aineistojen

sähköinen käsittely on myös välttämätöntä kokoelmien hallinnan takia. Suuri osa kokoelmista on myös avattu saataville julkisesti muun muassa Kansalliskirjaston ylläpitämässä Finna-palvelussa. Werstaan aineistosta Finnassa on avattu 62 286 yksikköä (tilanne 6.9.2017). Käytännössä 26 253 objektia ei ole siis julkisessa haussa pääasiassa kolmesta eri syystä: esineestä ei ole otettu valokuvaa, tekijänoikeudet eivät mahdollista kuvan julkaisemista tai aineistoon liittyä arkaluontoisia tietoja. Kolmatta syytä on käytetty näistä vähiten, mutta käsittelyssä oleva mietintö uhkaa tehdä tietojen arkaluontoisuudesta keskeisimmän perusteen aineistojen rajaamiseen.

Työryhmän mietinnössä ja sitä seuraavassa lakiehdotuksessa ei mainita museoita lainkaan, eikä siinä käsitellä lainsäädännön mahdollisia vaikutuksia museoiden toimintaan. Tämä on merkittävä puute. Museoiden sähköisten kokoelmatietojen on vähintäänkin alan sisäisissä keskusteluissa arvioitu täyttävän henkilörekisterin määritelmän, vaikka asiasta ei olekaan oikeustapauksia. Työryhmän mietinnössä olisi ehdottomasti pitänyt ottaa museoiden tallennustyöhön kantaa, koska mikäli säädökset koskevat myös museoiden kokoelmajärjestelmiin kirjattavia henkilötietoja, säädösten noudattaminen voi vaarantaa museoiden työn kulttuuriperinnön tallentamiseksi. Kyse on samalla sekä yleisölle avattavista aineistoista että sisäisessä käytössä olevista tiedoista.

Käytännössä esimerkiksi Werstaan kokoelmajärjestelmässä on useiden ihmisten nimiä, tunnistettavia kasvokuvia ja runsaasti kiinnostavia tietoja, jotka koskevat kyseisiä ihmisiä. Tämä on luonnollista, koska museothan tallentavat historiaa ja historia kertoo poikkeuksetta ihmisistä. Esineiden ja valokuvien museoiminen on mielekästä vain silloin, jos ne kertovat menneiden ja nykyisten sukupolvien elämästä. Esimerkiksi lähikuva vappupuhetta pitävästä Paavo Lipposesta on tallentamisen kannalta kiinnostava, kun tiedämme kuvasta enemmän eikä se esitä vain tuntematonta vuosituhaten vaihteessa elänyttä miesoletettua mikrofonin kanssa. Kokoelmajärjestelmän käyttäjä löytäisi kuvan hakemalla Lipposta nimellä tai vaikkapa tämän puolueen nimellä, vaikka se paljastaisikin henkilön poliittisen vakaumuksen. Julkisuuden henkilönä Lipponen ei saa museoilta erityiskohtelua – tallennamme tavallisten ihmisten tarinoita samalla tavalla ja se on vähintään yhtä tärkeää. Tietojen kirjaaminen museoiden kokoelmissa olevasta aineistosta käsittelemättä henkilötietoja olisi kerrassaan järjetöntä. Historiaa ei ole ilman tunnistettavia ihmisiä ja heille tärkeitä asioita.

Museoiden kokoelmat karttuvat hyvin erilaisista lähteistä. Esimerkiksi Työväenmuseo Werstaan valokuvakokoelmissa on sanomalehtien aineistoja, ammattiosastojen ja työväenyhdistysten valokuva-albumeita, osuusliikkeiden valokuvia, valokuvaajien jäämistöä tai aivan yksittäisten ihmisten henkilökohtaisia kuvia ja tämän päivän digitaalisia kuvatiedostoja. Aineiston lahjoittaja voi olla organisaatio tai yksityishenkilö, mutta tyypillisesti luovuttaja ei edes esiinny kuvissa. Kuvien tiedot ovat vaihtelevia: kuvissa olevia henkilöitä ei usein tunneta, kuvan ajankohtaa ei aina tiedetä, eikä kuvissa esiintyviin henkilöihin ole minkäänlaista mahdollisuutta ottaa yhteyttä. Toisaalta aineistossa ei ole koskaan henkilötunnuksia ja erittäin harvoin yhteystietoja. Kuvien käsittely ei siis voi perustua kuvissa esiintyvien henkilöiden antamaan lupaan vaan sen pohjana on oltava yleinen etu. Museotoiminta ja kulttuuriperintömme vaaliminen ei olisi muuten mahdollista. Myös esineiden taustatietoihin kerätään henkilötietoja: vaikkapa mielenosoitusbanderollin tekijästä tai käyttäjästä.

Työväenmuseo Werstaan kannalta aivan erityisen ongelman muodostavat lakikokonaisuuden ns. arkaluonteiset tiedot. Museomme muun muassa hoitaa Kuurojen Liiton kanssa tehdyn museofuusion seurauksena vuonna 1907 perustettua Kuurojen museota, jonka aineisto koostuu lähes yksinomaan viittomakielisen yhteisön aineistosta. Kuurojen Liitto rahoittaa toimintaa. Esimerkiksi museon kuvissa on runsaasti Kuurojen liiton aktiiveja ja yhteisön jäseniä, joiden voi tulkita täyttävän vammaisuuden määritelmän. Kuurojen yhteisö on oman museonsa kautta tuonut esiin omaa kieltään, kulttuuriaan ja historiaansa samalla tavalla kuin mikä hyvänsä museon perustanut yhteisö: kuitenkin esitetty lainsäädäntö rajoittaisi heidän museotoimintaansa aivan eri tavalla kuin monen muun ryhmän. Esitetty lainsäädäntö kohtelisi Kuurojen museota hyvin eri tavalla kuin vaikkapa Jääkiekkomuseota.

Samat ongelmat, jotka liittyvät Kuurojen museon aineistoihin, koskevat useimpia muitakin Työväenmuseo Werstaan tallennusvastuulla olevia aihepiirejä. Näitä ovat esimerkiksi ammattiyhdistysliike, ympäristöliike tai poliittiset liikkeet, joiden tallentamisesta Werstas kantaa Museoviraston hyväksymän tallennusvastuun mukaisesti valtakunnallisen vastuun. Meidän vastuulla on myös suomalaisten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kulttuuriperintö. Esityksessä pääpiirteissään edellytetään, että näiden teemojen käsittely olisi mahdollista vain henkilöiden omalla suostumuksella tai siinä tapauksessa, että henkilöt ovat kuolleet. Tyypillisesti museoaineistoa käsiteltäessä kummastakaan vaihtoehtoehdosta ei ole apua: esimerkiksi työväenlehden toimittajan ottama valokuva 1980-luvun lakkolaisista pitää sisällään jo oletettaman ammattiliiton jäsenyydestä, eikä suostumuksen saaminen kuvan henkilöiltä ole käytännössä mahdollista. Tällöin kuva täytyisi jättää digitoimatta ja luetteloimatta vuosikymmeniksi, eikä sitä voi käyttää ennen kuin voidaan olettaa henkilöiden todennäköisesti kuolleen. Tällainen ratkaisu toistuessaan vääristää historiaa: siivoaisimme lähihistoriasta vähemmistöjen, poliittisten aktivistien ja lakkolaisten tarinat liian tiukan henkilösuojan nimissä. Museoiden aineistot, joita ei digitoida eikä luetteloita, eivät tule päätymään esimerkiksi erilaisiin julkaisuihin, tutkimusaineistoksi tai näyttelyihin. Lainsäädäntö ohjaisi näin museoita olemaan muistamatta niitä, jotka kuuluvat erityisryhmiin. Muistamisesta tehdään liian vaivalloista, oikeudelliset riskit kasvavat liian suuriksi ja siksi työ jätetään yksinkertaisesti tekemättä. Ongelma koskee kaikkia museoita: Työväenmuseo Werstaan kohdalla se on vain erityisen vakava museon sosiaalishistoriallisesta tehtäväkentästä johtuen.

Esityksessä ei ole sanottu yhtään mitään henkilötietojen käsittelystä museotoiminnasta. Lähimmäksi tätä tematiikkaa päästään Tietosuojalain 31–33 § kohdalla. Lakiluonnokseen on määritelty poikkeuksia historiallista tutkimusta varten, jonka voisi jossain määrin kuvitella koskevan myös museotoimintaa, vaikka näin ei ole missään sanottu. Tietosuojalain 32 § mahdollistaa myös erityisten henkilötietoryhmien käsittelyn, jos käsittely on tarpeen historiallista tutkimusta varten, käsittely perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan, tutkimuksella on vastuuhenkilö tai siitä vastaava ryhmä ja henkilötiedot eivät paljastu ulkopuolisille. Lisäksi arkaluonteisten tietojen käsittely edellyttää erityistä tutkimuksen vaikutustenvarviointia.

Pykälien 31–32 § muotoilut sopivat kuitenkin erityisen huonosti määrittelemään museoiden toimintaa. Museot eivät tee juurikaan tutkimusta vaan ylläpidämme tietovarantoja pitkäjänteisesti sekä tutkimuksen että muiden yleisöjen tarpeita varten. Emme voi aineistoa tallentaessa tietää, onko jokin tieto tai objekti tarpeellinen minkään tutkimuksen kannalta. Luettelointityössä ei tehdä

eikä edes tarvita tutkimussuunnitelmaa. Tallentamisen pääpainopisteet määritellään karkealla aihetasolla museon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa, mutta emme voi ennakoida aineiston tutkimuksellista käyttöä. Werstaalla ei edes ole tutkijakoulutuksen suorittanutta, väitellyttä henkilöstöä ja henkilötietoja paljastetaan auliisti ulkopuolisille, koska kulttuuriperinnön avaaminen ja digitoiminen on nähty muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa tärkeäksi tavoitteeksi! Vastaavasti aineistoja ei hävitetä vaan ne pyritään säilyttämään pysyvästi.

Työryhmän mietinnössä viitataan yleisen edun mukaiseen arkistotoimintaan, mutta museoita ei perusteluosiossa lueta kuuluviksi arkistoihin eivätkä niiden tehtävät ole rinnasteisia. Museoiden kokoelmajärjestelmät rinnastuvat pikemminkin esimerkiksi sanomalehtien kuvapankkeihin, joissa on myös satunnaisia henkilötietoja. Toki arkistotkin käsittelevät valokuvakokoelmiaan samalla tavalla kuin museot, järjestelmätkin voivat olla yhteisiä. Mikäli museot rinnastuvat lakiesityksessä arkistoihin, tämä pitäisi määritellä selkeästi lakiehdotuksen 33 § kohdalla. Nyt ehdotus jättää täysin auki sen, millaisessa oikeudellisessa kehyksessä museot voivat jatkossa käsitellä kokoelmiaan ja niihin liittyviä henkilötietoja. Tämän oikeudellisen kehyksen määrittelyssä pitäisi ottaa huomioon museoiden toiminnan luonne ja siihen liittyvät erityisvaatimukset.

Suomen museoliitto on omassa lausunnossaan korostanut, että museoiden kokoelmajärjestelmissä olevat henkilötiedot ovat erittäin matalariskisiä. Näin on myös Työväenmuseo Werstaalla, vaikka kokoelmissamme on myös arkaluontoista aineistoa. On päivänselvää, että emme julkaise esimerkiksi fetisismistä kertovia kuva-aineistojamme – vaikka niiden säilyttäminen onkin tärkeää aineistojen lahjoittajille, jotka haluavat heidänkin elämäntapaansa tulevaisuudessa muistettavan. Ennen muuta kuvakokoelmissamme on erittäin runsaasti täysin harmittomia kuvia vaikkapa vappumarsseilta, kuurojen kulttuuripäiviltä, Pride-kulkueista, ammattiliittojen urheilutapahtumista tai kehityksmaaliikkeen mielenilmauksista, joissa esiintyvien henkilöiden nimeäminen olisi lausunnonle annettun esityksen valossa vähintäänkin kyseenalaista. Museotoiminnan jatkuvuuden kannalta on oleellista määritellä ne reunaehdot, joilla niin arkistot kuin museotkin voivat käsitellä henkilötietoja ja turvata myös historian monimuotoisuuden. Nyt esitelty sääntely tuntuu täysin ylimitoitetulta, kun tiettävästi ei ole ainuttakaan oikeustapausta, jossa suomalaista museota olisi moitittu henkilötietojen epäasiallisesta käsittelystä. Museoiden toiminta on eettistä ja museoille lakiin myönnettävät poikkeukset tuskin koskaan voisivat johtaa paheksuttaviin ylilyönteihin. Kansalaiset arvostavat huomattavasti enemmän sitä, että heidät ja heidän ainutlaatuisuutensa muistetaan julkisten museoiden toimesta kuin sitä, että heidät unohdetaan.

Asiasta kesän 2017 aikana käydyssä julkisessa keskustelussa museoiden ongelmia on vähätelty sekä tietosuojavaltutetun että oikeusministerin toimesta. Näyttää vahvasti siltä, että museoiden toiminnan luonnetta ja lainkuuliaisuutta ei ole edes ymmärretty. Jos museot ovat kuitenkin ymmärtäneet lain tavoitteet ja sisällöt väärin, eikä esitetty lainsäädäntö muka vaikuttaisikaan museoiden kokoelmajärjestelmissä tehtyyn arkipäiväiseen henkilötietojen käsittelyyn, olisi mietinnössä varmastikin ollut paikallaan mainita museoiden sananvapauksista.

Yhteenvetona voi todeta, että lakiuudistus vaatii merkittävää jatkokehittämistä, että se ei vaarantaisi museotoiminnan jatkuvuutta ja suomalaisen kulttuuriperinnön moniarvoisuutta. Tämä ei onneksi ole

ollut lainsäätäjän tarkoitus, koska museoita ei ole mainittu työryhmän mietinnössä lainkaan eikä museotoiminnan osalta ole tehty minkäänlaista vaikuttavuusarviointia.

Muut yleiset kommentit tietojenkäsittelyn erityistilanteita koskevasta 5 luvusta.

-

Laki rikoslain 38 luvun 9 §:n ja 10 §:n 3 momentin muuttamisesta

Yleiset kommentit tietosuojarikosta koskevasta 9 §:stä.

-

Muut mahdolliset kommentit

Muita huomioita työryhmän mietinnöstä ja ehdotuksesta hallituksen esitykseksi

-

Kallio Kalle
Työväenmuseo Werstas